Hidroelektrinių žala žuvims

Parašė V.Kesminas
Sekmadienis, 09 Spalis 2011 21:01

Jau daug metų vyksta diskusijos, buvo pastatyta eilė užtvankų, atkurta naujų hidroelektrinių ir matome, kad dabartiniai reikalavimai yra pažeidžiami ir nėra jų laikomasi. Savo pranešime aš norėčiau labiau akcentuoti 3 klausimus: Lietuvos upės ir žuvų biologinė įvairovė. Žuvys ir hidroenergetikos plėtra. Ichtiologiniu požiūriu svarbios upės, migracijų keliai ir jų apsauga. Lietuvos upės priklauso Baltijos provincijai, tai yra žemumų upės ir jos pasižymi eile svarbių savybių. Lietuva turi didelį hidrografinį tinklą, bet daugelis upių yra mažiau vandeningos, tai nulemia pagrindinės savybės: upių mityba, vandens pasiskirstymas. Taipogi būdingi bruožai - būna dideli pavasario potvyniai, o vasaros ir žiemos laikotarpiu upės labai smarkiai nusenka ir tie mano paminėti faktoriai nėra palankūs vystyti Lietuvos našią hidroenergetiką. Apskritai Lietuvoje galima išskirti kelis pagrindinius hidrografinius rajonus, tai būtent pietryčių Lietuvos, vidurio Lietuvos, žemaičių aukštumos ir pajūrio rajonas. Šitų pagrindinių rajonų upių ekologinės ir morfologinės savybės nulemia žuvų faunos ir įvairovės kitimą Lietuvoje. Pagal duomenis Lietuvoje yra sutinkama apie 50 žuvų ir nėgių rūšių, kurios yra pasiskirsčiusios gana nevienodai. Tai priklauso nuo upių dydžio, technikos ir fizinių, cheminių savybių. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos upes skirstome į 4 grupes: upokšniai, mažos, vidutinės ir didelės upės. Galima išskirti du tipus, kurie dominuoja respublikoje, tai šiltavandenės ir šaltavandenės upės. Priklausomai nuo šių savybių kiekvienam tipui yra būdinga tam tikra žuvų įvairovė, tankis, biomasė, bendrinė struktūra. Išsiskiriamos šaltavandenių ir šiltavandenių upių žuvų bendrijos, kurios turi sturktūrą. Šiltavandenių ir šaltavandenių upių žuvų bendrijos labai skiriasi. Šaltavandenėse upėse dominuoja praeivės žuvų rūšys, o šiltavandenėse upėse daugiau dominuoja sėslios žuvų rūšys. Priklausomai nuo upių tipų keičiasi bendrijų sturktūra, ji didėja, taip pat auga žuvų biomasė ir produktyvumas. Didelėse upėse ji yra didžiausia. Pagal ekologinį rajonavimą mes galime išskirti lašišinių žuvų paplitimą. Lašišinės žuvys yra paplitusios ne visoje respublikos teritorijoje, o būtent tose dalyse, kur yra aukštumos, kur yra išlikusios natūralios upės ir morfologiniai upių rodikliai, atitinka jų gyvenseną. Yra išskiriamos 2 zonos, tai pietryčių Lietuvos upės ir Žemaičių aukštumos, ir pajūrio upės. Tose upėse yra išlikusios lašišinės žuvys. Pagal dabartinius duomenis mes turime apie 180 upių, kuriose aptinkami upėtakiai, apie 15 upių, kuriose aptinkamos lašišos, apie 30 upių, kuriose šiuo metu

gyvena kiršliai. Kitos upės pagal savo ekologines sąlygas lašišoms nebetinkamos. Ypač užtvankų statyba kenkia praeivėms žuvų rūšims.

Didžioji dalis teritorijos jau yra prarasta, dėl užtvankų statybos ant šių upių. Nežiūrint į tai į Lietuvą per Nemuno baseiną, tai yra pagrindinis baseinas, kuris yra šiuo metu atviras, migruoja palyginti dar nemaži kiekiai lašišų ir šlakių. Į Lietuvos upes įplaukia apie 4000 lašišų ir apie 6000-8000 šlakių, jie dar randami kai kuriose upėse nerštavietes Žeimenoje, Nery, Jūroje, Minijoje. Lyginant su kitomis valstybėmis, jauniklių tankis Lietuvos upėse nėra didelis, bet populiacijos yra gyvybingos. Dėl pablogėjusios padėties upėse įvairios šalys, tame tarpe ir Lietuva turėjo imtis tam tikrų priemonių, kad išsaugotų žuvų išteklius ir atskiras rūšis. Dėl to kai kurios rūšys buvo įtrauktos į Lietuvos Raudonąją knygą, į Lietuvos globojamų rūšių sąrašus, be to buvo priimtos tarptautinės Berno ir buveinių direktyvos konvencijos. Globojamos žuvų rūšys yra tos žuvų rūšys, kurios yra migruojančios, tai šlakis, salatis, ožka, ir kitos retesnės žuvų rūšys: šamas, upėtakis. Dalis šių globojamų žuvų rušių migruoja tiek baseinų ribose, tiek iš upių į jūrą. Pagal Berno konvencijos reikalavimus, upėse yra aptinkama iš viso 26 žuvų rūšys, iš jų upėse yra sutinkama 15 žuvų rūšių. Kaip matote pagal Berno konvenciją įeina ir raudonosios knygos ir Lietuvos globojamos žuvų rūšis. Berno konvencija apima ne tik tas retesnes žuvų rūšis, bet ir kitas smulkesnes žuvų rūšis - kūjagalvius, vijūnus, kirtiklius, ir srovines aukšles, būten tas rūšis kurios yra jautresnės aplinkos poveikiui, jautresnės taršai ir įvairiose šalyse jų populiacija ir jų gausumas yra skirtingas, todėl jos yra saugomos. Pastaruoju metu ypatingą dėmesį reikia skirti buveinių direktyvai, žuvų rūšių išsaugojimui. Pagal Europos reikalavimus mes ne tik turime saugoti, bet ir išskirti geriausias teritorijas ir saugoti jų populiaciją, dabar yra tai jau padaryta, tačiau ateityje dar reikia daug padaryti. Kalbant apie baseinų funkcionavimą noriu išskirti pagrindinį dėmesį į tai, kad norint išlaikyti tam tikrą bioįvairovę ir turėti daug žuvų, turi būti atviros upės, ypač pagrindinės, nes jomis vyksta pagrindinės migracijos. Žuvų migracijos vyksta ir sezoninės, ir nerštinės, ir žiemos migracijos. Praktiškai žuvys upėje migruoja beveik visą laiką, jos pasislenka iš aukštupio į žemupius, pavasarinės migracijos metu kyla į aukštupius, ten vyksta nerštas, jaunikliai po kiek laiko migruoja žemyn, taip užsitikrinami upės ištekliai upių žemupiuose, todėl baseino funkcionavimas labai priklauso nuo atvirų migracijos kelių, būtent pastaruoju metu ypatingas dėmesys yra kreipiamas į baseininį vandens telkinių supratimą, kad būtent baseinas su savo

intakais sugeba užtikrinti harmoningą populiacijų ir upių baseinų funkcionavimą ir tai jau svarbu ne tik žuvų išsaugojimui, bet ir palaikant upių vandens kokybę ir bendrą būklę. Dabar noriu pasakyti keletą minčių pie neigiamus faktorius, kas atsitinka, kai užtvenkiamos upės. Mes prieš kelius metus tyrinėjome Kėdainių rajono vandens saugyklas, ten ant upelių yra pastatytos didelės vandens saugyklos. Galima pasakyti, kad pirmiausia iš esmės keičiasi žuvų bendrija, pasikeičia bendrijų struktūra, praktiškai įsivyrauja šiltavandenės rūšys kuojos ar kitos mažiau vertingos rūšys, kurios yra būdingos daugiau ežerams ir tvenkiniams. Upinės faunos yra palyginti labai nedaug. Kita vertus statant užtvanką ant mažo upelio, labai pasikeičia tiek aukščiau jos esančios ekologinės sąlygos, tiek žemiau užtvankos esančios. Žemiau užtvankos vandens lygis visuomet krenta, temperatūrinis rėžimas padidėja, todėl ten ir vietinėms, ir toms rūšims, kurias mes saugom, sąlygos visados pablogėja. Be to nėra ko net kalbėti apie normalios žuvų migracijos sutrikimą, tai turi daugiau pasėkmių. Atsižvelgiant į šią problemą, aplinkos ministerijos užsakymu mes atlikome tris studijas 1999 m. ir praeitais metais, įvertinome svarbiausias Lietuvos upes, kurios užtikrina bent minimalų dabartinės mūsų faunos išlikimą. Buvo ištirtos 146 upės, didžioji jų dalis yra lašišinių ir kurios dar nėra pažeistos ir gali užtikrinti, saugomų bei globojamų rūšių migraciją, bei išlikimą. Dauguma šių upių yra mažos upės, apie 20 km ilgio upės, jų yra 84. Galiu pasakyti, kad jos yra tikrai netinkamos upės jokiai hidroenergetikai. Ilgesnių yra 35, tai maždaug iki 50 km. ant jų irgi hidroenergetikos vystymas yra labai problematiškas. 17 upių yra iki 100 km ir virš 100 km yra 10 upių. Čia dalis ir tų, kurios yra ichtiologiniai draustiniai.

Baigdamas noriu pasakyti keletą žodžių apie tai, kaip Lietuvoje lankėsi žymus prancūzų inžinierius žuvų pralaidų specialistas. Jis labai aiškiai pasakė: "Ko jūs norite? Ar jūs norite turėti keleta procentų papildomos energijos, ar jūs norite turėti žuvis ir nesuniokotas upes. Jūs turite apsispręsti patys." Hidroenergetika turi būti vystoma ant tų tvenkinių, kurie dabar stovi, o naujų užtvankų saugomose teritorijose ir ant upių migracijos kelių nebūtų statoma.

V. Kesminas. Pranešimas, skaitytas Aplinkos ministerijoje vykusioje konferencijoje.